

MUHAMMED b. HANEFİYYE

ce mehdî olarak ortaya çıkıp hâkimiyetini kuracağını iddia etmiştir. Bu inancın Küseyyir ve Seyyid el-Himyerî'nin şiiirlerine de aksettği görülmektedir (bk. KEYSÂNİYYE).

Muhammed b. Hanefiyye'nin kahramanlıklarının anlatıldığı, konusu tarihî olaylara uygun olmayan dinî-destanî hikâyeler Türk halk edebiyatında *Muhammed Hanefi Cengi*, Fars edebiyatının etki alanındaki Güneydoğu Asya ülkelerinde *Hikâyât-ı Muhammed Hanefiyye* adıyla şöhret bulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 91-116; Belâzürî, *el-Ensâb* (Zekkâr), II, 423-424; III, 463-488; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 261-263; Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), V, 13, 154, 341-342, 560-561; VI, 17, 75-77, 138; Mes'ûdî, *Mürüccü'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 123; Ali b. Muhammed en-Nessâbe, *el-Mecdî fi ensâbi't-Tâlibiyyin* (nşr. Ahmed el-Mehdevî ed-Dâmğânî), Kum 1409, s. 223; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), LIV, 318-359; İbn Ebü'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâga* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), Beyrut 1385/1965, I, 243-246; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 169-173; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXII, 38-40; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 110-129; İbn Inebe, *'Umdetü't-tâlib*, Beyrut, ts. (Dâru mektebeti'l-hayât), s. 389-390; İbnü'l-Murtazâ, *Tabakâtü'l-Mu'tezile*, s. 15-16; Ali Sâmî en-Neşşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-fel-sefi fi'l-İslâm*, Kahire 1977, II, 54-59; Fr. Buhl, "Muhammed Ibn al-Hanafîyya", *EI²* (İng.), VII, 402-403.

MUSTAFA ÖZ

MUHAMMED b. HASAN

(bk. ŞEYBÂNÎ, Muhammed b. Hasan).

MUHAMMED HASAN HAN

(محمد حسن خان)

(ö. 1313/1896)

İrânlı devlet adamı ve yazar.

21 Şâban 1259'da (16 Eylül 1843) Tahran'da doğdu. Kaçar Hanı Nâsirüddin Şah'ın Merâga hâcibüddevesi Hacı Ali Han'ın oğlu olup anne tarafından Kaçarlar, baba tarafından İlhanlı hükümdarlarının soyundan gelir. Muhammed Hasan, Tahran'daki dârülfünunda eğitim gördükten sonra veliaht Kâsım Mirza'nın yaverliğine getirildi. 1858'de Hûzistan bölgesine vali ve ordu kumandanı, 1861'de de adalet bakanı olan babasının yardımcılığı yaptı. 1863'te büyükelçilik ikinci sekreteri ve askerî ataşe olarak Paris'e gönderildi. 1867'de İrân'a döndüğünde şahın özel mütercimi oldu ve seyahatlerinde ona eşlik etti. Bu arada *Millet* gazetesi için

Fransızca'dan yazılar tercüme etti. 1871'de Devlet Basımevi ve ertesi yıl Devlet Tercüme Bürosu başkanlıklarına getirildi ve kendisine "Sanîuddevle" unvanı verildi. Resmî saraylar ve bahçeler yöneticiliği, protokol âmirliği ve Adalet bakanı yardımcılığı gibi görevlere tayin edildiği 1873'te Nâsirüddin Şah'ın ilk Avrupa seyahatine katıldı. Devlet Basımevi ve Tercüme Bürosu yöneticiliği sırasında çeşitli gazetelerin yayımını başlattı, birçok kitap tercüme ettirdi ve telif çalışmalarını yürüttü. Bunlar arasında yazımına daha önce başlanan *Nâme-yi Dânişverân* adlı biyografik çalışma özellikle anılmalıdır (I-VII, Tahran 1296-1324, şîn harfine kadar). 1878'de Nâsirüddin Şah'la birlikte tekrar Avrupa seyahatine çıktı. 1882'de Meclis-i Şûrâ üyeliğine, ertesi yıl Basın Yayın bakanlığına getirildi ve bu görevi hayatının sonuna kadar sürdürdü. 1887'de kendisine "İtimâdüssaltana" unvanı verildi. Bu arada Paris ve Londra Asya cemiyetleri üyeliklerine seçildi. Şahın 1889'daki Avrupa seyahatine katıldı. 18 Şevval 1313 (2 Nisan 1896) tarihinde vefat etti ve Necef'te defnedildi. Muhammed Hasan çok sayıda kitap telif etmiş ve Fransızca'dan pek çok tercüme yapmıştır. Ancak onun Devlet Basımevi yöneticiliği sırasında başkaları tarafından yazılmış eserleri kendi adına yayımladığı ve bunlardan *Halse ya Hâbnâme* ile *Rûznâme-i Hâtırat* dışındakilerin ona ait olmadığı ileri sürülmüştür.

Eserleri. 1. *Mir'âtü'l-büldân-ı Nâsirî*. İrân bölge ve şehirlerinin tarih ve coğrafyasına dair alfabetik olarak bilgi veren bir kitaptır (I-IV, Tahran 1294-1297 h., 1367 hş.; nşr. Abdülhüseyn Nevâî – Mîr Hâşim Muhaddis, I-III, Tahran 1368-1369 hş.). Eserden bir bölüm *Târîh-i Bâbil ve Ninevâ* adıyla yayımlanmıştır (Bombay 1311). 2. *Târîh-i Muntazam-ı Nâsirî*. Umumi bir tarih olup Hz. Peygamber'in hicretinden 1300 (1883) yılına kadarki olayları kapsar (I-III, Tahran 1298-1300; nşr. Muhammed İsmâil Rızvânî, Tahran 1363-1368 hş.). 3. *Ma'la'u's-şems*. Horasan bölgesi, özellikle Meşhed şehri ve yöresinin tarihine, burada yetişmiş kişilerin biyografisine dairdir (Tahran 1301-1303; nşr. Teymûr Burhân Lîmûdihî, Tahran 1362 hş.). 4. *Hayrât-ı Hisân*. Adını Rahmân sûresinin 70. âyetinden alan eser, Osmanlı âlimi Mehmed Zihni Efendi'nin *Meşâhîrü'n-nisâ* adlı kitabının ilâveli tercümesidir (I-III, Tahran 1304-1307). 5. *el-Me'âşir ve'l-âşâr*. Nâsirüddin Şah'ın kırkıncı hükümdarlık yılı münasebetiyle yazılmış

olup onun dönemiyle ilgili olaylar ve ileri gelen kişiler hakkında bilgi içerir (Tahran 1309, 1348 hş.; nşr. İrec Efşâr, I-III, Tahran 1363-1368 hş.). 6. *Dürerü't-ticân fi târihi Benî Eşkân*. Eşkânîler'in (m.ö. 247-m.s. 225) tarihinden bahseder (I-III, Tahran 1308-1311; nşr. Ni'met Ahmedî, Tahran 1371 hş.). 7. *et-Tedvîn fi ahvâli cibâli's-Şervîn*. Mâzenderan bölgesindeki Sevâdkûh şehrinin tarihiyle ilgilidir (Tahran 1311). 8. *Hiccetü's-sa'âde fi haccetü's-şehâde*. Kerbelâ şehidleri hakkındadır (Tahran 1304; Tebriz 1310). 9. *Halse ya Hâbnâme*. Kaçar hânedanlığını ve o dönemin devlet adamlarını eleştiren edebî nitelikli bir eserdir (Meşhed 1324 hş.; Tahran 1348 hş.). 10. *Rûznâme-i Hâtırat-ı İtimâdi's-saltana* (Tahran 1345 hş.; nşr. İrec Efşâr, Tahran 1356 hş.). 11. *Tatbîk-i Luğât-i Coğrafiyâ-i Kadîm ve Cedîd-i İrân* (Tahran 1311; nşr. Muhammed Muhaddis, Tahran 1363 hş.). Muhammed Hasan Han'ın ayrıca Batı dillerinden birçok tercümesi ve yazma halde bir sözlük çalışması vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Hasan Han, *Ma'la'u's-şems* (nşr. Teymûr Burhân Lîmûdihî), Tahran 1362 hş., nesredenin girişi, s. XVI-XL; a.m.f., *Mir'âtü'l-büldân* (nşr. Abdülhüseyn Nevâî – Mîr Hâşim Muhaddis), Tahran 1362 hş., Nevâî'nin önsözü, I, s. I-XLVI; Browne, *LHP*, VI, 453-456; Tebrîzî, *Reyhâne-tü'l-edeb*, I, 151-152; *Nâme-i Dânişverân-ı Nâsirî*, Kum, ts. (Dârü'l-fikr), I, Seyyid Rızâ Sadr'ın önsözü; I. Krackovsky, *Târîhu'l-edebî'l-coğrafiyyi'l-Arabî* (trc. Selâhaddin Osman Hâşim), Kahire 1965, II, 548-550; Rypka, *HIL*, s. 341; Yahyâ Aryanpûr, *Ez Şabâ tâ Nimâ*, Tahran 2535 şş., I, 264-271; Mehdî Bâmdâd, *Şerh-i Hâl-i Ricâl-i İrân*, Tahran 1371 hş., III, 330-348; V. Minorsky, "Muhammad Hasan Khan", *EI²* (İng.), VII, 440; Abbas Amanat, "E'temâd al-Saltana", *EI²*, VIII, 662-666.

RIZA KURTULUŞ

MUHAMMED
HASENEYN MAHLÛF

(bk. ADEVÎ, Muhammed Haseneyn).

MUHAMMED HİDİR HÜSEYİN
(محمد الخضرم حسين)Muhammed el-Hidr b. Hüseyin b. Ali b. Ömer el-Hasenî
(1876-1958)

Tunus asıllı âlim, Ezher şeyhi.

26 Receb 1293'te (17 Ağustos 1876) Tunus'un Nefta şehrinde doğdu. Ahdar lakabını Mısır, Suriye ve İstanbul'u kapsayan seyahatleri sırasında bu bölgelerde-

ki kullanıma göre Hıdr olarak değiştirdi. İlim tahsiline Nefta'da başladı, ardından İstanbul'a gidip dayısı Muhammed Mekki b. Azzûz'un gözetiminde devam etti. Ailesiyle beraber 1888'de Tunus şehrine göç etti ve 1889'da Zeytûne Medresesi'ne girdi. Burada Tunus ıslah hareketinin önderlerinden, Abduh'un arkadaşı Sâlim Bûhâcib'in yanı sıra Ömer b. Şeyh ve Muhammed en-Neccâr'ın talebesi oldu. 1903'te âlimlik diploması aldı. 1904 yılında Tunus'un ilk Arapça dergisi olan *es-Sâ'ade-tü'l-ızzmâ*'yı yayımladı. Bazı araştırmacılara göre aynı zamanda Kuzey Afrika'daki ilk ilmî-edebî Arapça dergi sayılan bu yayına yirmi bir sayı çıktıktan sonra Fransızlar tarafından son verildi. Muhammed Hıdır, Muhammed Tâhir b. Âşûr'un teşvikiyle 1905'te Benzert (Bizerte) kadılığı görevini kabul ettiyse de kısa bir süre sonra ayrılarak ders vermek üzere Zeytûne'ye döndü. 1906'da Fransız sömürge yönetiminin tepkisini çeken İslâm'da hürriyet konulu bir konferans verdi. 1907'de Sâdikıyye Medresesi'ne hoca tayin edildi ve el-Cem'iyetü'l-Haldûniyye'de Arap edebiyatı dersi vermeye başladı. Daha sonra el-Cem'iyetü'l-Zeytûniyye adını alacak olan ve eğitimde ıslahı hedefleyen Zeytûne Öğrencileri Birliği'nin kurulmasına katkıda bulundu.

Osmanlı topraklarına seyahat etmek amacıyla 1912'de çıktığı yolculuğu esnasında kütüphanelerindeki nâdir yazmaları inceledi, çeşitli medreseleri ziyaret etti ve buralarda ders verdi. Kahire'de Ahmed Emîn eş-Şinkîti, Şam'da Yûsuf en-Nebhânî ve Saîd el-Cezâiri ile görüştü. Osmanlı dünyasında siyaset ve kültür alanında birçok çekişme ve problemin varlığına şahit oldu. Aynı yıl İstanbul'a gidip dârülfünunda hocalık yapan dayısı İbn Azzûz'u ziyaret etti. Tunus'a döndükten kısa bir süre sonra Osmanlı topraklarında yaşamaya karar verdi, Şam'a giderken Kahire'ye uğrayıp burada M. Reşid Rızâ ile görüştü.

Şam'da Sultâniyye Medresesi'nde ders okuttu. Bu arada İstanbul'a ve hac maksadıyla Hicaz'a gitti. Bu dönemde makalelerinde ve konferanslarında Osmanlı hilâfetini desteklemeye çalıştı. 1915'te İstanbul'a gitti ve Enver Paşa tarafından görevle Berlin'e gönderildi. Yaklaşık dokuz ay kalıp Şam'a döndü. Cemal Paşa'nın, faaliyetlerinden şüphelenerek hapse attığı âlim ve aydınların arasında yer aldı. Altı ay sonra muhtemelen Osmanlı hilâfetini destekleyen ve İstanbul'da önemli vazifeler üstlenen Tunuslular sayesinde 29 Ocak 1917'de serbest bırakıldı ve Harp

Nezâreti'nde çalışmak üzere İstanbul'a davet edildi. Bazı Tunuslu âlimlerle birlikte ikinci defa Berlin'e gönderildi. Berlin'de Abdülaziz Çâviş, Abdülhamid Saîd ve Ahmed Fuâd ile görüştü. Fransız ordusundaki Kuzey Afrikalı askerlerin kaçmasını sağlayarak bir ordu meydana getirip Fransızlar'a karşı savaşmaları için çalıştı. I. Dünya Savaşı sona erince İstanbul'a dönüp Muhammed Bâş Hambe ile buluştu ve onun oluşturduğu Tunus-Cezayir Kurulu'na yardım etti. İstanbul'un Müttefik kuvvetler tarafından işgali üzerine Şam'daki Sultâniyye Medresesi'ne döndü. 1919'da burada tesis edilen el-Mecmau'l-ilmîyyü'l-Arabî'nin üyeliğine tayin edildi ve bir yıl boyunca Muhammed Kürd Ali, Hasan Hüsnî Abdülvehhâb, Louis Massignon ve Carl Brockelmann ile birlikte çalıştı. Fransa 1920'de Suriye'yi işgal edince Fransız sömürge yönetimine karşı faaliyetlerinden dolayı daha önce hakkında idam kararı verilmiş olduğu için Mısır'a kaçmak zorunda kaldı.

Kahire'de Ahmed Teymûr Paşa'nın aracılığıyla girdiği Dârü'l-kütübî'l-Mısıriyye'de musahhihlik yaptı. 1924'te Kuzey Afrika'dan Mısır'a göç edenlere yardım amacıyla Cem'iyetü teâvünü câliyyâti İfrîkîyyâ eş-Şimâliyye'yi kurdu. Mısır'da tanınması büyük ölçüde Ali Abdürrâzık ve Tâhâ Hüseyin'e karşı reddiyeleri sayesinde oldu. Ali Abdürrâzık'ın *el-İslâm ve usûlü'l-hükûm*'üne reddiye olarak yazıp Mısır Kralı Fuâd'a ithaf ettiği çalışması, hilâfetin kaldırılmasına yönelik ulemâ tepkisinin bir ifadesi olduğu kadar Kral Fuâd'ın halifelik teşebbüsüne destek şeklinde de yorumlanmaktadır. Tâhâ Hüseyin'in *Fi's-şîri'l-Câhili* adlı eseri için kaleme aldığı reddiye Mısır ilim ve kültür hayatındaki yerini pekiştirdi. 1926'da Ezher'in bazı hocaları ile birlikte müslüman halklar arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirmek, İslâm'ı asrın ruhuna uygun biçimde anlatmak, ilhâd hareketleriyle mücadele ve Arapça'yı ıslah et-

mek amacıyla Cem'iyetü'l-hidâyeti'l-İslâmiyye'yi kurdu ve başkanlığını üstlendi. Bu cemiyetin 1928'de çıkarılan *el-Hidâyetü'l-İslâmiyye* adlı dergisi II. Dünya Savaşı'na kadar yayımını sürdürdü. Daha önce Ezher'de çeşitli dersler vermekle beraber Muhammed Mustafa el-Merâgi'nin 1928'de Ezher şeyhi olmasıyla sürekli kadroya aktarıldı. 1930'da yayımlanan ve üç yıl sonra adı *Mecelletü'l-Ezher* olan *Nûrû'l-İslâm* dergisinin yazı işleri müdürlüğüne getirildi.

1921'den beri *el-Menâr*'da makaleleri neşredilen Muhammed Hıdır'ın *Nûrû'l-İslâm*'ın ilk sayısında eski Ezher Şeyhi Muhammed Mustafa el-Merâgi'nin katkılarını anmamasından dolayı M. Reşid Rızâ tarafından suçlanmasıyla başlayan tartışma uzun süre her iki dergide devam etti. Muhammed Hıdır, 1932'de Kahire'de kurulan Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye'nin ilk üyeleri arasına girdi ve *el-Mu'cemü'l-vasi'î* gibi önemli projelerin komisyonlarında çalıştı. 1940'ların sonuna kadar Kuzey Afrika'nın sömürge düzeninden kurtarılması için siyasi faaliyetlerini sürdürdü. Bu amaçla Kahire'de Cebhetü'd-difâ'an İfrîkîyyâ eş-Şimâliyye'nin oluşumuna katkıda bulundu ve çalışmalarında yer aldı. 1950'de *el-Kıyâs fi'l-luğa* adlı eseriyle Mısır'daki Heyetü'l-kibârî'l-ulemâ'ya kabul edildi. 1952'de Hür Subaylar'ın (ed-Dubbâtü'l-ahrâr) gerçekleştirdiği ihtilâlin ardından Eylül'de Ezher şeyhliğine getirildi. General Muhammed Necib'in azlinden sonra Ocak 1954'te istifa etti. 13 Receb 1377'de (2 Şubat 1958) ölünce vasiyeti üzerine Ahmed Teymur Paşa'nın yanına defnedildi.

Eserleri. 1. *Naşzu Kitâbi'l-İslâm ve usûlü'l-hükûm* (Kahire 1344). Muhammed İmâre, Ali Abdürrâzık'ın eseriyle bu tenkidî *Ma'reketü'l-İslâm ve usûlü'l-hükûm* adıyla yeniden neşredip değerlendirmiştir (Kahire 1410/1989). 2. *Naşzu Kitâbi Fi's-şîri'l-Câhili* (Kahire 1345). Yeğeni Ali Rızâ et-Tûnisî tarafından düzenlenip indeks eklenerek tekrar yayımlanmıştır (Dimaşk 1397/1977). 3. *el-Kıyâs fi'l-luğa'ti'l-Arabiyye* (Kahire 1353). 1922'de *el-Menâr*'da çıkan yazılarının bir araya getirilmesinden oluşan eser, diğer araştırmaları ile beraber Ali Rızâ et-Tûnisî'nin hazırladığı *Dirâsât fi'l-luğa'l-Arabiyye ve târihîhâ* içinde de basılmıştır (Dimaşk 1960). 4. *Muhammed Resûlullâh ve hâtemü'n-nebiyyîn* (Kahire 1352). Ali Rızâ et-Tûnisî tarafından bazı konferanslarıyla birlikte yeniden neşredilmiştir (Dimaşk 1391/1971). 5. *Haवâtîrû'l-hayât* (Kahire

Muhammed
Hıdır
Hüseyin

MUHAMMED HİDİR HÜSEYİN

1366, 1373/1953). Türkiye'de bulunduğu günlerden hilâfetin ilgasına kadar geçen zaman içinde şahit olduğu hadiselerle temas eden şiirlerinin yer aldığı divanıdır. **6. Resâ'ilü'l-İslâh** (Kahire 1358). Çeşitli konferans ve makalelerini ihtiva eden üç ciltlik eseri bazı değişiklik ve ilâvelerle Ali Rızâ et-Tûnisî tekrar yayımlamıştır (Dımaşk 1391/1971). Bu neşirde ilk iki cilt bazı çıkarmalarla tek cilt haline getirilmiş, III. cilt ise birkaç konferans ve makale daha eklenerek eş-Şerâ'atü'l-İslâmiyye şâliha li-küllü zamân ve mekân başlığı ile neşredilmiştir (Dımaşk 1391/1971). **7. Belâgatü'l-Kur'ân** (nşr. Ali Rızâ et-Tûnisî, Dımaşk 1391/1971). **8. ed-Da'Ve ile'l-İslâh** (Tunus 1328; Kahire 1346; nşr. Ali b. Hasan el-Halebî, Riyad 1417). **9. el-Hayâl fi's-Şi'rî'l-Arabî** (Dımaşk 1340; nşr. Ali Rızâ et-Tûnisî, Dımaşk 1392/1972). **10. Tûnis ve Câmî'u'z-Zeytûne** (Dımaşk 1391/1971). Ali Rızâ et-Tûnisî tarafından müellifin bazı yazılarının bir araya getirilmesi oluşmuştur. **11. Tâ'îfetü'l-Kâdiyâniyye** (Kahire 1351, 1970). **12. Tûnis: Seb'a ve sittine 'âmen tahte'l-ihtilâli'l-Feransevî** (nşr. Kemâl el-Ârif, Tunus 1989, bu eserin ilk baskısı daha önce gerçekleştirilmiştir). **13. Terâcimü'r-ricâl** (Tunus 1972). **14. Âdâbü'l-harb fi'l-İslâm** (Kahire 1394/1974). **15. el-Bâbiyye ve'l-Bahâ'îyye** (nşr. Abdülfettâh Hüseyin ez-Zeyyât v.dğr., Kahire 1405/1984). Muhammed Hidir'in bazı konferansları **el-Hürriyyetü fi'l-İslâm** (Tunus 1327/1909), **Hayâtü'l-lugati'l-Arabiyye** (Tunus 1327; nşr. Ali Rızâ et-Tûnisî, **Dirâsât fi'l-luga'l-Arabiyye ve târihihâ** içinde, Dımaşk 1960), **el-'Azame** (Kahire 1346/1928, Ali Abdürrâzık'ın bir mevlid kandili münasebetiyle Hz. Peygamber hakkında kaleme aldığı yazıya reddiyedir), **el-Hitâbe 'inde'l-Arab** (Kahire 1346) ve **'Ulemâ'ü'l-İslâm fi'l-Endelüs** (Kahire 1347) adıyla yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Hidir Hüseyin, *Naķzu Kıtâbi Fi's-Şi'rî'l-Câhili* (nşr. Ali Rızâ et-Tûnisî), Dımaşk 1397/1977, neşredenin girişi, s. 5-6; Ahmed Teymur Paşa, *A'lâmü'l-fikri'l-İslâmî fi'l-aşri'l-hadîs* (nşr. M. Şevki Emîn), Kahire 1387/1967, s. 378-381; Muhammed İmâre, *Ma'reketü'l-İslâm ve usûlü'l-hükûm*, Kahire 1410/1989, s. 169-423; Muhammed Muvâade, *Muhammed el-Hıdır Hüseyin: Hayâtühü ve âşâruh*, Tunus 1974; Ali Abdülazîm, *Meşihatü'l-Ezher münzû inşâihâ hatte'l-ân*, Kahire 1399/1979, II, 145-162; *el-Ezherü's-şerîf fi 'idihî'l-elfi*, Kahire 1403/1983, s. 258-259; *Şüyûhu'l-Ezher* (nşr. Vizâretü'l-İlâm), Kahire, ts., s. 42-43; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VI, 113-114; M. Mehdi Allâm, *el-Mecma'iyûn fi hamsine 'âmen*, Kahire 1406/1986, s. 249-251; Muhibbüddin el-Hatîb,

"es-Seyyid Muhammed el-Hıdır Hüseyin", *ME*, XXIX (1957), s. 736-744; M. Receb el-Beyyûmî, "Muhammed el-Hıdır Hüseyin", a.e., XLII/1 (1970), s. 58-64; XLII/3 (1970), s. 233-239; M. Ali en-Neccâr, "el-Merhûm eş-Şeyh Muhammed el-Hıdır Hüseyin", *MMLA*, XIV (1962), s. 323-334; J. Majed, "al-Khadîr, Muhammed b. al-Husayn", *EI²* (İng.), IV, 906-907.

ALİ CUM'A

MUHAMMED b. HİNDUŞAH

(bk. ŞEMS-i MÜNŞİ).

MUHAMMED HUDÂBENDE

(bk. OLCAYTU HAN).

MUHAMMED el-HÛT

(محمد الحوت)

Ebû Abdillâh (Ebû Abdirrahmân) Muhammed b. Dervîş b. Muhammed el-Hût el-Beyrutî el-Alevî (ö. 1276/1860)

Muhaddis, Şâfiî fakihî.

1209'da (1794) Beyrut'ta doğdu. Hz. Ali'nin soyundandır. Kur'an'ı ezberledikten sonra Muhammed el-Müseyyerî el-İskenderânî'den usûlü'd-dîn okuyarak başladığı öğrenimini sürdürmek için 1228'de (1813) Şam'a gitti ve özellikle Abdurrahman et-Tîbî, Muhammed Emîn İbn Âbidîn ve Abdurrahman b. Muhammed el-Küzberî'den istifade etti. Temel İslâmî ilimler yanında felsefe, mantık, şiir ve edebiyat alanındaki eserleri okudu. 1231'de (1816) Beyrut'a döndü. 1236 (1821) yılına kadar Kitap ve Sünnet'le ilgili ilimlerle uğraştı. Bu arada el-Câmiu'l-Ömeriyyü'l-kebir'de ders okuttu, bir taraftan da vaaz ve irşadla meşgul oldu. Değişik meslek gruplarından insanların bu derslere devam etmesini sağlamak için özel gayret sarfetti. En tanınmış talebesi, daha sonra Beyrut müftülüğü görevinde bulunan

Muhammed el-Hût'un Beyrut Başûre Kabristanı'ndaki mezarı

Abdülbâsıt el-Fâhûrî'dir. Ayrıca Ebû'l-Hasan Kâsım b. Muhammed el-Kestî, Ömer Hâlid ile oğulları Abdurrahman ve Muhammed de kendisinden faydalandı. Sünnete bağlı bir âlim ve zâhid olan, ayrıca şiirle de uğraşan Muhammed el-Hût tasavvufa yönelmiş ve geçimini temin edecek kadar ticaretle uğraşmıştır. Muhammed el-Hût 8 Zilhicce 1276'da (27 Haziran 1860) Beyrut'ta vefat etti ve Başûre Kabristanı'na defnedildi.

Eserleri. 1. *ed-Dürretü'l-vaz'iyye fi tevhi'di rabbi'l-beriyye*. Akaide dair olup Muhammed Misbâh el-Hût tarafından neşredilmiştir (Beyrut, ts.). 2. *er-Risâletü'r-râ'ika*. Halku'l-ef'âl hakkında filozoflar, Mu'tezile kelâmcıları ve Ehl-i sünnet âlimlerinin görüşlerinin ele alındığı bir risâledir. 3. *el-Akîdetü'l-fâ'ika*. Müellifin talebesi Abdülbâsıt el-Fâhûrî'ye imlâ ettiği küçük bir risâledir (Mahmûd Selîm el-Hût, s. 139; *ed-Dürretü'l-vaz'iyye* ile birlikte basılan son iki risâle. Kemâl Yûsuf el-Hût tarafından yine aynı eserle birlikte *Resâ'il fi beyâni 'akâ'id Ehlis-sünne ve'l-cemâ'a* adıyla yeniden yayımlanmıştır [Beyrut 1403/1983, 1404/1984]). 4. *Esne'l-me'tâlib fi ehadîs muhtelifeti'l-merâtib*. Halk arasında hadis diye bilinen meşhur sözlerin sıhhat derecesini tesbit amacıyla kaleme alınan ve 1784 rivayet ihtiva eden eser 1265'te (1849) tamamlanmıştır. Müellifin oğlu Abdurrahman'ın alfabetik sıraya koyduğu bu çalışma Beyrut (1319) ve Kahire'de (1346) basılmış, daha sonra Halîl el-Meys tarafından neşredilmiştir (Beyrut 1403/1983). Ancak bu son baskı hatalarla doludur (örnekler için bk. a.g.e., s. 141-144). Kemâl Yûsuf el-Hût'un *el-Ehadîsü'l-müşkile fi'r-rütbe* adıyla yayımladığı eser de bu kitaptır (Beyrut 1403/1983). 5. *Hüsnü'l-eser fimâ fihi da'f ve'htilâf min hadîs ve haber ve eser*. Gazzâlî'nin Şâfiî fıkhına dair *el-Vecîz*'ine Abdülkerim b. Muhammed er-Râfiî'nin yazdığı *Fethu'l-'aziz* (eş-Şerhu'l-kebir) adlı şerhteki hadislerin tahrîcini yapmak üzere İbnü'l-Mülâkkin'in kaleme aldığı *el-Bedrü'l-münîr fi tahrîci ehadîsi's-Şerhi'l-kebir*'i özetlemek ve bazı yerlerdeki zaafarla ihtilâflara işaret etmek amacıyla telif edildiği belirtilen eser (Muhammed el-Hût, *Muhtasar*, s. 17) fıkıh bablarına göre düzenlenmiştir. Müellifin bir ad vermediği anlaşılın kitabı Muhammed Tevfik Hâlid *Hüsnü'l-eser* başlığıyla neşretmiş (Beyrut 1353/1934), daha sonra bu neşrin eksik ve yanlışlarla dolu olduğunu söyleyen Kemâl Yûsuf el-Hût eseri *Muhtasarü Bedri'l-münîr* adıyla yeniden ya-